

Harry van Wijnen

Fritz Behrendt - 24 februari 2009
Verzetsmuseum Amsterdam

Dames en heren,

Fritz Behrendt had een afkeer van het woord SPOTPRENT dat vaak in één adem wordt genoemd met CARTOON. Hij wilde nadrukkelijk niet bij de heterogene beroepsgroep van de spotprenttekenaars worden ingedeeld. Hij rekende zichzelf eerst en vooral tot de categorie van de POLITIEKE tekenaars. Omdat het onderscheid de meeste journalisten in zijn tijd ontging en ook wel een nauw luisterende definitie vereiste, gaf Fritz Behrendt elke interviewer die hij ontving zelf een encyclopedisch geheugensteuntje om de demarcatielijn aan te geven: sommige politieke tekenaars waren ook spotprenttekenaars, maar niet elke spotprenttekenaar was een politieke tekenaar.

Spotprenttekenaars of caricaturisten waren volgens hem in de eerste plaats amuseurs - s a t i r i s c h e kunstenaars die de draak staken met de grote of kleine machthebbers. De politieke tekenaar bediende zich weliswaar ook van zulke publieke figuren, maar zijn uitbeelding van de politieke actualiteit had een algemeen maatschappelijke strekking, en doorgaans een ideële en intellectuele basis. Fritz Behrendt was in dat opzicht een purist wiens opvatting over het verschil tussen politieke cartoons en spotprenten zelfs in de kring van zijn internationale vakgenoten, zoals in het Centrum voor de Studie van Cartoons en Caricaturen van de Universiteit van Kent in Canterbury, niet onvoorwaardelijk werd gevolgd. De Britse politieke cartoonist David Low bijvoorbeeld, een van de grootste politieke tekenaars van de twintigste eeuw en het eerste jeugdidoel van Fritz Behrendt, tilde er nooit zwaar aan voor caricaturist door te gaan, zo lang hij tenminste maar als de eerste en de beste caricaturist van zijn tijd werd beschouwd.

Sinds de kring van politieke tekenaars in aantal zo sterk is achteruitgegaan dat welhaast van uitsterving kan worden gesproken, heb ik meer begrip voor de terminologische nauwgezetheid van Fritz Behrendt gekregen. In Nederland is geen gebrek aan talentvolle caricaturisten, maar de POLITIEKE tekenaars zijn intussen nog maar op de vingers van één hand te tellen. Het aantal tekenaars in de klasse van Behrendt, daarmee bedoel ik de tekenaars die zich kenmerken door politieke denkbeelden en intelligente, min of meer samenhangende politieke reflexen, dat aantal tekenaars is zo mogelijk nog kleiner.

Fritz Behrendt was niet zo maar een artistieke kleine middenstander, ZZP er zouden we nu zeggen, of een journalistieke solist. Hij was veel meer dan een solist: hij was een dynamische een-mans-krant, die alle essentiële functies van de klassieke courant in zich verenigde: hij was een tekenende commentator annex columnist die tegelijkertijd een tekenende verslaggever was. En we mogen niet vergeten dat hij daarbij ook nog zijn eigen archivaris en bibliothecaris was, want hij beschikte over een formidabele databank - in bakken en laden en niet in de laatste plaats in zijn afgetrainde geheugen. Fritz Behrendts grote intellectuele bereik steunde op een doorwrochte kennis van de internationaal-politieke actualiteit. Daarnaast had hij ook een zeer grote historische kennis. Ik heb het voorrecht gehad jarenlang door hem in duizend-en een facetten van de politieke en militaire geschiedenis te worden onderwezen.

In mijn lange verbintenis met Het Parool heb ik vijf jaar het genoeg gehad dagelijks met Fritz Behrendt samen te werken. Ik spreek over het einde van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig. Die samenwerking kwam hierop neer dat Fritz Behrendt elke ochtend zijn tekening voor de opiniepagina van die dag op de redactie kwam brengen, dat ik die tekening dan doorstuurde naar de opmaakredacteur op de zetters, die er op zijn beurt voor zorgde dat de tekening die middag nog in de krant kwam. Vervolgens strekten Fritz en ik onze benen in een van de redactionele spreekkamers en bespraken wij onder het genot van een aantal bekere slappe koffie de toestand in de wereld. Om preciezer te zijn: ik luisterde en Fritz Behrendt besprak de toestand in de wereld. Die altijd stimulerende en leerzame conversatie was de bijkomende bonus die elke dag bij de persoonlijke bezorging van de tekening werd uitgekeerd: Fritz gaf een pregnante, korte toelichting op het onderwerp dat hij die dag voor zijn tekening gekozen had, en ik kreeg er, hors concours, nog een uitgebreid college internationale politiek bij. Op de even dagen: commentaar op de toestand in het Midden-Oosten en in het Kremlin; op de oneven dagen: op de toestand in het Witte Huis en in de NAVO.

Een enkele keer had hij ook wel iets te zeggen over de politiek van het Binnenhof, maar dat was toch echt uitzonderlijk. De wereld was Behrendts werkterrein en hij was dan ook in de eerste plaats een politieke tekenaar van de internationale actualiteit. Als zodanig was hij een gelauwerd journalist, meer in het bijzonder een kunstenaar in zijn eigen recht. Fritz Behrendt was weliswaar vast verbonden aan Het Parool en als zodanig een van onze huistekenaars, maar hij ontleende binnenshuis zijn aanzien niet in de laatste plaats aan zijn tekeningen (niet dezelfde, maar andere tekeningen) die gelijktijdig in een groot aantal befaamde buitenlandse kranten verschenen. Wij waren er niet weinig trots op dat wij zo'n internationale ster in huis hadden.

Ik teken nog iets aan bij de rol van de redacteur die verantwoordelijk was voor de inhoud van de opiniepagina van Het Parool, die onder regie van de vermaarde Paul van 't Veer in de jaren zeventig in journalistiek Nederland een grote faam had gekregen. Als opvolger van Paul van 't Veer was het mijn verantwoordelijkheid die opiniepagina te vullen, maar op die verantwoordelijkheid was één beperking aangebracht: die betrof de onschendbaarheid van de tekening van Fritz Behrendt. Die tekening viel buiten mijn zeggenschap, zoals die ook altijd buiten die van mijn voorganger was gevallen. Ik had wel zoveel respect voor de reputatie van de tekenaar Behrendt dat het ook zonder die clause niet in mijn hoofd zou zijn opgekomen hem aanwijzingen te geven of mij anderszins met zijn visie of stijl te bemoeien, maar het tekende zijn positie in de krant dat de onaantastbaarheid van zijn tekeningen bij zijn aanstelling in 1965 contractueel was vastgelegd. Ik voer dat punt aan om zijn bijzondere status als onafhankelijk journalist te verklaren, een onafhankelijkheid die hij bereid was met zijn leven te verdedigen. Fritz Behrendt kon zich veroorloven alle redactionele inmenging met zijn tekenbeleid af te wijzen en zelfs contractueel uit te sluiten, omdat hij een onuitputtelijke bron van ideeën was, die nooit opdroogde en daardoor nooit van anderen afhankelijk was. Hij behoorde tot de zeldzame categorie tekenaars die altijd in hun eigen actualiteit voorzagen, nooit om onderwerpen verlegen zaten en nooit aangewezen waren op de ideeën van anderen. Daarom tekende hij ook nooit op bestelling en nam hij nooit redactionele aanwijzingen aan. Dat lijkt heel normaal, maar dat is het niet. Heel veel tekenaars in Fritz Behrendts jaren, onder wie heel vermaarde, waren gewoon in opdracht van een hoofdredacteur of een rubrieksredacteur te tekenen, dat wil zeggen: ideeën van de redactie aan te nemen en uit te werken.

Een Parool-tekening van Fritz Behrendt is één keer door het veto van de hoofdredacteur getroffen en die ene keer heeft ook meteen het onherroepelijke einde van de 20-jarige verbintenis tussen tekenaar en krant betekend. Hoofdredacteur Sytze van de Zee had een tekening afgekeurd die in zijn ogen te pro-Israelisch was. De tekening sneuvelde en de opiniepagina verscheen die dag voor het eerst in twintig jaar zonder een politieke tekening, een van de markantste bestanddelen van de krant. Het beroep dat Behrendt op zijn contractueel beschermde integriteit deed, mocht niet baten. Van der Zee was niet tot een compromis bereid en hield voet bij stuk. Ook Fritz Behrendt hield voet bij stuk, maar hij deed nog meer: hij hield de eer aan zichzelf. Zo verdween hij in 1988 van de ene dag op de andere uit Het Parool. Korte tijd daarna kwam hij weer boven als vaste politieke tekenaar van De Telegraaf, die zo verstandig was geweest hem ogenblikkelijk te contracteren. Hoe het hem als tekenaar in de volgende twintig jaar bij De Telegraaf is vergaan, kan ik niet uit eigen aanschouwen beoordelen, maar dat facet valt ook buiten het bestek van de hier georganiseerde tentoonstelling.

Mag ik besluiten met een suggestie voor de toekomstige biograaf van de journalistieke wereldburger Behrendt: begin, nu er nog oog- en oorgetuigen zijn, met een studie van Fritz Behrendts woordkunst, een verbale kwaliteit die hij uitbundig ten beste heeft gegeven in het Amsterdamse Journalistencabaret, dat van 1958 tot 1961 heeft bestaan. Van dat destijds vermaarde cabaret, waarvan Fritz Behrendt een van de dragende leden was, wordt in het archief van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis niet meer dan een summiere geschiedenis bewaard. Die geschiedenis moet hoognodig in al haar Behrendteske glorie worden geschreven.

Ik dank u.